

KIELIHISTORIAN PERUSTEITA EUROOPAKSI JA AMERIKAKSI

April M. S. McMahon *Understanding language change*. Cambridge University Press, Cambridge 1994. XI + 361 s. ISBN 0-521-44665-1.

Hans Henrich Hock & Brian D. Joseph *Language history, language change, and language relationship. An introduction to historical and comparative linguistics*. Mouton de Gruyter, Berlin 1996. 602 s. ISBN 3-11-014784-X.

Niin kutsuttu historiallinen kielentutkimus ei oikeastaan ole mikään yksi kielitieteen osa-alue vaan suunta, josta käsin voi eri tavoin tarkastella kielen eri osajärjestelmiä ja pureutua moniin kielen rakenteen ja kielitieteellisen selittämisen filosofisiin peruskysymyksiin. Ei siksi ihme, että näihin kysymyksiin johdattavia perusteoksia edelleenkin ilmestyy muutaman vuoden välein ja että ne ovat hyvinkin erinäköisiä. Tässä tarkasteltavat kirjat on molemmat tarkoitettu aloittelevalle lukijalle, jolta ei periaatteessa edellytetä erityistä perehtyneisyyttä kielitieteen teoriaan tai terminologiaan. Näkemys aloittelijan tasosta on kuitenkin selvästi erilainen.

Cambridgen yliopistossa työskentelevä April M. S. McMahon kirjoittaa tiivistä johdatusta, jonka ulkopuolelle hän ilmoittaa jättävänsä monia historiallisen kielentutkimuksen ydinalueita, kuten vanhojen tekstien tutkimuksen tai historiallis-vertailevat rekonstruktio menetelmät. (Viimeksi mainittu rajaus on hiukan omituinen, rekonstruktiohan on vain kielen muutoksen kuvauskeinojen metodinen käänttöpuoli — olisiko kirjoittaja ajatellut asiaa muinaisten kirjakielten ja vanhojen tekstien tutkimuksen näkökulmasta?) Siinä, missä toinen tässä esiteltävistä teoksista esittelee terminologian ja transkription hienoudet tarvittaessa erillisten liitteiden avulla, McMahon vain tarjoaa esipuheessa tausta- ja lisätietojen

lähteeksi viitteitä muutamiin kielentutkimuksen eri osa-alueiden perusteoksiin.

Understanding language change -kirjan alkuosa etenee kieliopin osa-alueiden mukaan jaotellen, äänne muutoksen kuvauksesta historialliseen syntaksiin, semantiikkaan ja etymologiaan. Jälkipuoliskon aiheena ovat laajemmat kysymyskompleksit kuten pidginit ja kreolit, kielikontaktit ja kielikuolema sekä »kielen evoluutio» eli kielihistoriallisen selittämisen perimmäiset kysymykset paljolti luonnonhistoriallisen, biologiaan ja genetiikkaan analogioivan tarkastelun valossa. Kirjan rakenteesta näkyy määrätietoinen pyrkimys johdonmukaisuuteen ja tiivyyteen. Rehellistä johdonmukaisuutta on myös eräänlainen sisäänrakennettu tieteenhistoriallisuus, eteneminen keskeisestä suuntauksesta (esim. nuogrammatiikka ja strukturalismi äännehistorian kuvauksessa) tai merkkiteoksesta toiseen (paljon tilaa käytetään esimerkiksi Lightfootin historiallisen syntaksin tai pidginien ja kreolien yhteydessä Bickertonin kuuluisien joskin kiistanalaisten *bioprogram*-näkemysten käsittelyyn ja kritiikkiin).

Hockin ja Josephin kirja on alkuaan tarkoitettu perusoppikirjaksi vähemmän edistyneille lukijoille kuin Hockilta varhemmin ilmestynyt *Principles of historical linguistics* (1986, 1991). Toinen tekijöistä, Brian D. Joseph, on esipuheen mukaan otettu työhön mukaan täydentäjäksi, kommentoijaksi

sekä »tuomaan mukaan täysin amerikkalaista perspektiiviä» (myös Hock työskentelee Yhdysvalloissa mutta on syntyperältään saksalainen). Tarkoitetaankohan amerikkalaisella perspektiivillä väljää, pakinoivaa ilmaisutapaa, huumorin viljelyä ja erittäin yksityiskohtaista selittelyä? Joka tapauksessa Hockin ja Josephin kirja selvästikään ei edellytä lukijaltaan senkäänvertaista kielitieteellistä asiantuntemusta kuin McMahonin periaatteessa yleistajuinen mutta käytännössä raskaanlainen esitys.

Hock ja Joseph tulevatkin kirjansa mitaan esitelleeksi kieliopin ydinalueet ja niiden terminologian, joten kirjaa voi lukea jonkinlaisena yleisempänäkin johdatuksena kielitieteeseen. Samojen peruskysymysten lisäksi kuin McMahonilla (so. äänne-, morfologiset, sanaston ja syntaksin muutokset, dialektologia ja kielikontakteihin liittyvät ilmiöt) Hock ja Joseph ovat ottaneet kirjaansa laajan johdannon, jossa käsitellään indoeurooppalaista kielikuntaa ja indoeuropeistiikan historiaa sekä maailman kirjoitusjärjestelmien kehitystä. Sanaston yhteydessä Hock ja Joseph käsittelevät myös nimistön alkuperäkysymyksiä, laajalti mutta häkellyttävän pinnallisesti — tämä näkökulmaltaan melkein pä kansantajuisia etunimikirjoja muistuttava osuus ei oikein puolusta paikkaansa tässä kirjassa. McMahonin tieteenfilosofisten evoluutiopohdintojen paikalla on Hockin ja Josephin kirjassa päätösluku »Language relationship», jossa esitellään vertailevaa metodologiaa, ruoditaan terveen kriittisesti viimeaikaisia »omni-komparativistisia» tai »Proto-World»-henkisiä kielikuntien välisiä sukulaisuusoletuksia sekä pohditaan kielihistorian antia kansan ja kulttuurin historian tutkimukselle.

Molempien kirjojen tekijöiden taustana on indoeurooppalainen kielikunta: McMahon vaikuttaisi olevan lähinnä anglisti, Hock ja Joseph ovat vertailevia indoeuropeisteja (Hock erityisesti sanskritin tutkija,

Joseph kreikan ja Balkanin kielten). Länsieurooppalaiset maailmankielet ovatkin useimpien esimerkkien lähteenä, ja muut kielikunnat tarjoavat lähinnä täydennystä tai huvittavia kuriositeetteja. Keskeisten asioiden käsittelyssä lähdetään yleensä liikkeelle samalta englantilais-länsieurooppalaiselta pohjalta, joten Grimmin laki ja englannin sanajärjestyksen tempaukset tulevat näiden molempien kirjojen lukijalle todella tutuiksi! Hock ja Joseph käsittelevät ei-indoeurooppalaisia kielikuntia omassa erillisessä, kymmenen sivun mittaisessa luvussaan. Uralilaisen kielikunnan esittely on erittäin niukka mutta asiallinen. Rapakon takana paikoin oudon sitkeähenkiseen uralitalaiseen hypoteesiin suhtaudutaan ilahduttavan kriittisesti; sitäkin kummallisemmalta tuntuu kirjassa varhemmin (s. 405), Etelä-Aasian kielten kohdalla välähtävä irrallinen huomautus dravidakielten mahdollisesta sukulaisuudesta uralilaiseen kielikuntaan.

Nämä kaksi kirjaa ovat perin erilaisia. Vakavalle asianharrastajalle, jolle kielitieteen perusteet jo ovat tuttuja, antaisin luettavaksi näistä mieluummin McMahonin. Hockin ja Josephin vahvana puolena taas on helppolukuisuus (tiiliskivimäisistä mitoista huolimatta) ja eräänlainen yleissivistävä ote: tv-sukupolven lukija saa vankan perusannoksen tietoa (länsieurooppalaisten maailmankielten ohella myös (eurooppalaisesta) kulttuurihistoriasta. Eikä teos suinkaan ole syvällistä lingvististä ajattelua vailla, vaikka ydinkysymykset äkkiseltään näyttävät hautautuvan sellaisen viihdyttävien tiedonjyvien alle kuin että *glamour* on alkuaan sama sana kuin *grammar*. ■

JOHANNA LAAKSO

Sähköposti: johanna.laakso@helsinki.fi